

PAPER DETAILS

TITLE: TOPLUMSAL KISILIK GELİSTİRMEDE ÜNİVERSİTENİN ROLÜ

AUTHORS: Oguz UNLUER

PAGES: 577-598

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1503966>

TOPLUMSAL KİŞİLİK GELİŞTİRMEDE ÜNİVERSİTENİN ROLÜ

Oğuz ÜNLÜER

Gelişmekte olan ülkelerin yoğun olarak yaşadıkları sorunlardan bir tanesi kalkınma çabalarına omuz verecek aydın, teknisyen, uzman vb. gibi yetişmiş elemanların yeterli düzeye ulaşamamış olmasıdır. Bu yüzden -en azından görünüşte- az gelişmiş ülkelerin eğitime çok önem verdikleri bilinmektedir. Gelişmeyi hızlandıracak, destekleyecek nitelikli eleman sorununu çözmek için yüksek okul ve üniversite düzeyinde eğitim olanaklarının geliştirilmesi çabası geliştirmekte olan ülkeler için bu yüzden büyük önem taşımaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler grubunda sayılan ülkemizde de yaşanan nitelikli eleman yetiştirme sorunu büyük ölçüde üniversite eğitiminin geliştirilmesi, toplumun geniş kesimlerine yayılması yoluyla yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak üniversite gençliğine meslek kazandırma çabalarına dönüşen bu öğrenim türünün bazı sosyal eksiklikleride bünyesinde barındırdığı, hatta bazı sorunların yapının kendisinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bir üniversite rektörünce bu sorun şu şekilde dile getirilmektedir. (1)

«Çifte standartlı, yani dün ak dediğine bugün kara diyen, kendisine yapılmasını istemediği şeyi rahatlıkla başkasına yapabilen, objektif düşünemeyen, değer hükümlerini siyasi ideolojik, şahsi ve

(1) Halil CİN, Selçuk Üniversitesi 1989/1990 öğretim yılı açış konuşması, Cumhuriyet, 4/10/1989, s. 16.

zümrevi çıkar hesaplarına göre oluşturan, çalışmayan, çalışamı engellemekle kendini görevli sayan naylon aydın tipi malesef üniversitelerimizden yetişmektedir.»

Kuşkusuz bu sorunun temelinde yatan yalnızca üniversitelerin yapısı ve eğitim politikaları değildir. Nesnel bir yaklaşımla üniversitenin içinde bulunduğu toplumdaki etkilendiği hatta bir derece ileri giderek içinde bulunduğu toplumca yönlendirildiği söylenebilir. Bu yüzden bu sorunun irdelenmesi ve çözüm önerilerinin ortaya konulabilmesi için toplumsal yapının, toplumsallaşma sürecinin ve toplumsal ortam içinde üniversitenin yerinin bilinmesi gerekmektedir. Ancak bu yapıldıktan sonradır ki üniversite öğrencisinin toplumdaki yeri nederi, üniversitede nasıl bir toplumsal kişilik geliştirmelidir? gibi soruların yanıtları araştırılabilir ve üniversiteye bu konuda ne gibi görevler düşmektedir sorusu bu bilgilerin ışığında ele alınabilir.

TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİ ve TOPLUMSAL KİŞİLİK

Ülkemizde bugün varolan toplumsal yapının temelleri cumhuriyet döneminin başlatılmasıyla atılmıştır. Bu yeni toplumsal yapının oluşturulması gereği Osmanlılar'ca oluşturulmuş ve altı asır sürmüş ümmetçi toplum yapısının çağın beklentilerine uymamasından kaynaklanmıştır. Ancak bu yapının kültürel değerleri günümüz toplumunda da özellikle kırsal alanlarda kente göre daha fazla olmak üzere, sürmektedir. Toplumsal değişim bir süreç içinde gerçekleşir ve değişim için zorlayan nedenler olmalıdır. Osmanlılarda çağa uyum için yapılan batı taklitçiliği batının sömürüsüne dönüşünce imparatorluğun yıkılması kaçınılmaz hale gelmiş ve I. Dünya Savaşı ile ülke toprakları batılı güçlerce fiilen işgal edilmiştir. Toplumsal yapının değişmesi, yeni bir toplum oluşturulması zorunluluğu bu durumda ortaya çıkmış, kurtuluş mücadelesi şeklinde başlamıştır. Büyük önder Atatürk, devrini tamamlamış ümmetçi bir toplum yapısı yerine halka dayalı, laik bir toplum yapısının gereğini kavramış ve bu anlayışı Anadolu'ya çıktıktan sonra kurtuluş mücadelesini halka malederek başlatmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlandırılmasından sonra yeni toplum yapısının oluşturulması için yeni düzenlemelere gidilmiş, ilk olarak cumhuriyet ilân edilmiştir. Bu değişimin özünü Atatürk'ün altı ilkesiyle belirlemek mümkündür. Öncelikle insanlara

ümme bilinci yerine Türk olma, ulus olma bilincinin aşılması gerekmiştir. Atatürk bu hedefi «Ne Mutlu Türküm Diyene» sözü ile göstermiştir. Cumhuriyetin ilk uygulamalarından biri eski ile bağların kopartılması bağlamında hilafet ve saltanatın kaldırılması, bu unsurları temsil edenlerin yurt dışına sürülmesi olmuştur. Daha sonra içe döndürülen reformcu hareket, dil, şapka, kılık-kıyafet devrimini gibi uygulamalarla toplum görüntüsünün çağdaş bir şekle büründürülmesini sağlamaya yönelmiştir. Ekonomik bağımsızlık için devletçi bir ekonomi politikası izlenmiş, büyük kamu yatırımları gerçekleştirilmiştir.

Ancak bütün bu uygulamaların göz önüne alınması gereken bir yönü vardır. Bunlar halkın itici gücüyle değil, üst yönetimin istek ve yönlendirmeleriyle yapılan uygulamalardır. Atatürk'den sonra da tek parti yönetiminde aynı hedef ve politikalar sürdürülmüştür. Çok partili rejime geçişle, bu hareket yön değiştirmiş, demokrat parti uygulaması ile liberal bir yönetim anlayışı hakim olmuştur. Burada vurgulanması gereken bir nokta demokrat partinin iktidara gelmek için dini öğeleri de kullanmış olmasıdır. Din, Osmanlı Toplum yapısının birleştirici unsurudur. Osmanlı düzeninden güçlü bir şekilde cumhuriyet toplumuna da atlayan dinsel öğeler etkisini göstermiş ve yeni yapılanma içinde siyasal tercih sebebi olarak ortaya çıkmıştır(2). Günümüzde de islami kurallar insan yaşamının yönlendiricisi olmakta devam etmektedirler (3). Çok partili dönemde başlayan yeni ekonomik düzenlemeler ve politik yönelimler cumhuriyetin bekçisi, Atatürk ilkelerinin koruyucusu olarak görülen ordu tarafından birkaç kez engellenmiştir. 1960 hareketinde parlamento feshedilmiş, 1961 Anayasası yapılarak yönetim yeniden sivilere devredilmiştir. Türkiye'nin Batı ile yoğunlaşan ilişkisi insanların sosyal kültürel değerlerini, beklentilerini önemli ölçüde etkilemiştir. 1971'de yeniden ihtiyaç duyulan askeri müdahale sırasında «sosyal uyanış, ekonomik kalkınmayı aştı: Bastırılması gerekir... (4)» şeklinde ortaya çıkan bir görüş ekonomik ve kültürel değişimin yorumlanması şeklinde nitelenebilir. Son olarak 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi demokrasiye yeniden işlerlik kazandırmak

(2) EMRE KONGAR, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 333.

(3) Frey tarafından yapılan bir araştırmada «en çok değer verilen bir kişiyi belirtme eğiliminde» kırsal alanda yaşayanların kent bölgesine göre daha fazla olmak üzere dinle ilgili kişilerin de belirtildiği gözlemlenmiştir. KAĞIT-ÇİBAŞI, A.g.k., s. 15.

(4) KONGAR, s. 335.

gerekçesiyle yapılmış ve 1983 yılında yapılan genel seçimlerle yönetim tekrar sivilere devredilmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle başlayan yeni toplumsallaşma süreci içinde, toplumumuz üyelerinin toplumsal kişilik edinme konusundaki inanç, tutum ve değer yargıları da oldukça önemli değişimler göstermiştir. Osmanlı toplumsal düzeni içinde köklü bir yer edinen toplumsal değerler; Laik Cumhuriyet yönetimi ile birlikte kısmen değişmiş, bazı toplumsal değerler ise eskiyle yeninin sentezi biçiminde yeni şekiller almıştır. Bu konudaki bazı değer değişimlerini inceleyerek yeni toplumsallaşma süreci içinde toplumumuz üyelerinin geliştirdiği toplumsal kişilik özelliklerini daha belirgin ortaya koymak olasıdır.

Osmanlı döneminde toprak mülkiyetinin yönetime ait oluşu ve halkın bir çeşit kiralama yöntemi ile toprakta çalışması devlet ve birey mülkiyetinin farklı algılanması sonucunu doğurmuştur. Cumhuriyet yönetiminde ise yönetimi toplum oluşturmaktadır ve bu anlamda mülkiyet sahibi toplumdur. Oysa gerçekte toplum bu farkın ayırdığında değil gibi görünmektedir. Günümüzün önemli sorunlarından birisi olan vergi kaçakçılığı, halk dilinde yaygın bir deyim olarak kullanılan «Devlet malı deniz, yemeyen domuz» gibi anlayışlar, toplumun Osmanlı döneminden kalma mülkiyet ayrılığı anlayışının sürmekte olduğu kanısını pekiştirmektedir. Türk toplumuna ait olumlu bir gelenek olarak kabul ve ifade edilen misafir severlik ve yardımlaşma, günümüz toplumunda geçerliğini yitirmiş kavramlardır. «Ev alma komşu al,» «Komşusu açken tok yatan bizden değildir» gibi birlikteliği, dayanışmayı ifade eden toplumsal değerler günümüzde hızla bireyselliğe doğru bir dönüşüm içindedir. Bu dönüşüm «Her koyun kendi bacağından asılır», «Bana dokunmayan yılan bin yaşasın» gibi deyişlerle ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşümde etkili olan faktörlerden birisi; insanların yaşamlarını sürdürmelerinde kendini hissettiren ekonomik zorluklardır. Bir başka faktör ise yönetimin bireyselliğe yöneltici anlayış ve sınırlamaları olarak tanımlanabilir. Osmanlı döneminde zaman zaman görülen, toplumun örgütlenme çabalarını engelleme uygulamaları, günümüz koşullarında sistem ve şekil değişmelerine uyum sağlayarak sürmektedir. Toplumumuzda çeşitli meslek ve çıkar gruplarının örgütlenmeleri kanunlarla sınırlanmakta; ya da yasaklanmaktadır. Çalışan kesim içinde önemli yer tutan memurların sendika, dernek ve benzeri yollarla örgütlenmeleri yasaktır. İşçilerin örgütlendikleri sendikaların çalışmalarına önemli sınırlamalar

getirilmiş, genç bir nüfusa sahip olmamız sebebiyle toplumumuzda önemli bir yüzdeye sahip gençliğin, öğrencilerin örgütlenmeleri yasaklanmıştır. Burada hemen vurgulanmasında yara rolan nokta; bu engellemelerde, toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden örgütlerin 12 Eylül öncesi toplumu büyük bir kargaşaya, hatta dağılmaya doğru sürükleyen çalışma ve uygulamalarının önemli payının olduğudur. Ancak bu örgütlenememe sorunun yarattığı önemli zararlar da vardır. Ülkemizde yaygın bir yer ve konuma sahip kahvehaneler bir alternatif örgütlenme şekli olarak görülebilir. Kahvehanelerin yaratıcı ve olumlu toplumsal kişilik geliştirmeye, zamanın işe yarar biçimde kullanılmasını sağlamaya engel oluşturduğu, zarar verdiği de kuşkusuzdur.

Toplum adına yararlı sayılabilecek örgütlenmelerin olmayışı, ya da çok az oluşu insanlarımızı bireyselliğe, bencilliğe itmekte toplumumuz üyeleri çıkarıcı, fırsatçı, kösedönücü kişilik özellikleri edinmektedir. İş ve ekonomik olanaklara sahip olanların vergi kaçırıcıları, gazete manşetlerinden inmeyen hayali ihracat uygulamaları, emek gücüyle yaşayanların toto-loto, at yarışları, piyango gibi gerçekçi olmayan çözümlere olağanüstü sayılabilecek ilgileri, toplumsal yapılanma içinde kendilerine çıkış yolu bulamayan insanların olumsuz kişilik özellikleri kazandıklarının göstergesi sayılabilirler.

Toplumsallaşma süreci içinde ele alınması gereken bir başka konu da insanlarımızın toplumsal yapıyı oluşturan kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileridir. Çağdaş, sosyal hukuk devleti olarak tanımlanan ülkemizde, demokratik yapının gerektirdiği kurumlar vardır. Ancak bu kurumlarda çalışacak elemanların gerekli niteliklere sahip oldukları kuşkuludur (5). Özerk davranma, karar verme, sorumluluk yüklenme gibi kişilik özelliklerinden yoksun insanlar eliyle işlerin görülmeye çalışılması, içinden kimsenin çıkamadığı bir bürokrasi çarkı yaratmıştır. Devlet dairelerinden alınması gereken herhangi bir resmi evrakı en az birkaç kişinin imzalaması, sorumluluktan kaçma; insanların «bugün git, yarın gel» zihniyetiyle oyalanması, iş yapanların özerk davranamaması, bir üst yetkiliye danışma, bağımlı olma anlayışı olarak tanımlanabilir. Öte yandan gerek aynı toplumsal kişilik özelliklerine sahip olması dolay-

(5) Geniş bilgi için bkz: İNAL CEM AŞKUN, «Atatürk İlkeleri Işığında Ekonomik Kamu Düzenimiz», *Türk Devrim Tarihi*, seçme yazılar (teksir), E.İ.T. İ.A. Kütahya Yönetim Bilimleri Fakültesi, s. 212-218.

siyla, gerek karşılaştığı uygulamalara bir tepki olarak ya da itilip kakıldığı duygusuyla, değersizliğine karar veren kişi kendisinin yapması gereken işlerde de benzer şekillerde davranmaktadır. Bu davranış türü aynı zamanda kendi varlığını, kişiliğini ispatlama gereksiniminden doğmaktadır. Bürokrasinin yarattığı karmaşıklığın pratik çözümü ise, sorunların tesbit edilip çözümlenmesi yerine, başka olanakların yaratılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Böylece, iş yaptırılacak kurumlarda adam bulma uygulaması gündeme gelmektedir. Yaptırılacak iş, kurumda çalışan kapıcı, odacı, çaycı gibi kurum hiyerarşisinde yetkili olmayan insanlar eliyle gördürülmeye çalışılmakta, ya da halk dilindeki yaygın deyişle «torpil» yoluyla halledilmektedir.

Batıdan alınan toplumsal yapı kurumlarının toplumumuza bu şekildeki uyarlanması (adaptasyona) ve bu ortama uygun kişilikler geliştiren insanların yanı sıra, bölgeler arası gelişmişlik farklarından dolayı bu kurumların işlevsiz kaldığı, dolayısıyla toplumsal kişiliklerin geleneksel yapı içinde gelişimini sürdürdüğü bölgelerimiz vardır. Özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde ekonomik yapının değişmemesi, eğitim olanaklarının yeterince sağlanamaması ve benzeri sebeplerle demokratik toplum yapısı içinde bir yere oturtulamayacak ağalık düzeni, aşiret örgütlenmeleri ve göçebe yaşantıları gibi feodal yapı kalıntıları varlıklarını sürdürmektedir. Bu yapı içinde gelişen ve kimlik oluşturan insanlar, çağdaş toplumsal kurumların yetersizliği ve etkisizliği sebebiyle sağlık sorunlarını geleneksel yöntemlerle çözmeye çalışmakta, kendi kanun ve adalet anlayışlarının gerektirdiği biçimde ilişkilerini sürdürmektedirler. Kan davası gibi çağdışı bir adalet anlayışının günümüzde varlığını sürdürüyor olması bu durumun önemli bir kanıtıdır.

Cumhuriyet yönetimiyle yeniden örgütlenen toplum yapısı içinde, şimdiye kadar üzerinde durduğumuz sapma ve uyuşmazlıkların ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle yapılması gereken eğitim sistemimizin toplum üyelerini bu toplum yapısıyla kaynaktıracak bir işleve sahip kılmak olmalıdır. Gerek toplumsal yapı kurumlarıyla iletişim kuran toplum üyeleri, gerek bu kurumlarda görev yapan kişiler, kurumun amaç ve işlevini bilerek, anlayarak iletişim kurdukları takdirde uyum sağlayabileceklerdir (6).

(6) Bu konuda çözüm önerileri için bkz.: AŞKUN, s. 212-213.

KÜLTÜREL YAPI ve TOPLUMSAL KİŞİLİK

Sosyal bilimlerin ilgi alanına giren kültür konusunda, ve çok sayıda tanım vardır. Ancak bütün yaklaşımların odağını oluşturabilecek ya da böyle bir çabanın ürünü sayılabilecek bir kültür tanımı şöyle yapılmıştır.

Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (7).

Kültür tanımlarındaki farklılıklar, onun pek çok niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nitelikler kısaca şöyle sıralanabilirler. Kültür; öğrenilir, tarihidir ve süreklidir, toplumsaldır, değişir, bütünleştiricidir (8). Kültür tanımı, toplumlar, uluslar adına kullanırsa da (ulusal-milli kültür gibi) coğrafi sınırları aşan bir yapıya sahiptir. Bu yüzden geleneksel olarak doğu kültürü, batı kültürü gibi bir ayrımın genel kullanım özelliğinin olduğu görülebilir. Ülkemiz açısından kültüre baktığımızda, ulusal kültür anlayışını belli kalıplara yerleştirebilmenin zorluğu ortaya çıkmaktadır.

Tarih ve dil bakımından, Türkiye bir doğu (Asya) kültürüdür. Türk Tarihinin ve Türk Dilinin kaynakları doğu'dadır. Türkler, bin yıla yaklaşan bir süredir Anadolu'ya yerleştikleri için Ortadoğu kültür alanına girmişlerdir. Akdeniz kıyısındaki yerleşmeleriyle Akdeniz kültürünün ;Müslüman oldukları için İslâm kültürünün bir üyesi sayılırlar. Nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşadığı ve tarım teknolojisiyle hayatını kazandığı için, Türkiye bir tarım ülkesi (kültürü) dir. Öte yandan, Avrupa konseyine üye olan ve ortak pazara girmek isteyen Türkiye, ekonomik bakımından, Batı Avrupa Kültürüne katılmaya hazırlanmaktadır. Bunlardan hangisi asıl Türk kültürüdür? Hepsi ve tek tek hiçbirisi... (9):

Yukarıda sayılan özelliklerin tamamı Türk toplumunda süreç içinde yer edinmişlerdir. Sonradan gelen her özellik önceki kültür oluşumu üzerinde etkiler yaratmış, kültür değişimlerinde rol oynamıştır. Çağlar boyu süren değişimlerle bu güne ulaşmış bulunan kültürümüzün durumunu saptayabilmek; ;toplumumuz üyelerinin

(7) BOZKURT GÜVENÇ, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 102.

(8) Geniş bilgi için bkz.: A.g.k., s. 103-107.

(9) A.g.k., s. 115.

bu kültürel yapıya katkılarını ve aldıklarını değerlendirebilmek için öncelikle kültürü hangi ölçütler içinde yorumlamak gerektiği düşünülmelidir. Ülkemizde kültürle ilgili kuruluşların, bu kuruluşları temsil eden yetkililerin kültüre yaklaşımları; basın ve yayın kuruluşları yoluyla yapılan açıklamalardan, yayımlanan kitap ve benzeri yayınlardan anlaşılabilir. Kültür konusuyla ilgili resmi kuruluşların, ilgili ve yetkili kişilerin kültür anlayışlarının; eski eserler, müzeler, sit alanları gibi geçmişi simgeleyen kültür ürünleri; kütüphanecilik, el sanatları, folklor araştırma-geliştirme çalışmaları ve diğer kültür ürünlerinin korunması sınırları içinde olduğu savunulabilir (10). Oysa kültür, yaşamın her alanında ve anında yer alan geniş kapsamlı bir kavramdır. Toplumumuzun sahip olduğu kültürel yapı ve kültür özelliklerini, sığ bir yaklaşımdan kurtarmak ve sağlıklı bir analiz yapabilmek için, kültürel değerlerin ve yapının tanımlanmasında temel belirleyiciler olarak gösterebileceğimiz; dil, iletişim, sanat, bilim ve teknolojinin yüklendikleri sorumluluk ve işlevlerini araştırmak gerekir.

İnsanları toplum haline getiren, onları ortak amaçlar değerler etrafında birleştiren ilk unsur dil'dir. Ülkemizde Atatürk tarafından gerçekleştirilen dil devrimi ile yapılmak istenen, özgün kültürel yapımızı oluşturmak ve başka kültürlerin etkisini en aza indirmek şeklinde tanımlanabilir. Atatürk, genellikle saray ve çevresinde kullanılan, halkımızın anlamadığı ve Arap, Acem kültürünü kültürünü 'kültürümüze taşıyarak yozlaştıran eski yazıyı kaldırarak öz kültürümüze dönüşü öncelikle yazı devrimi ile başlatmıştır (11). Ancak bu değişimin içeriği günümüze değin anlaşılammış, gerici çevreler yazı devrimini bir harf değişimi olarak niteleyerek sürekli karşı çıkmışlardır. Gerici çevrelerin bu karşı çıkışında Atatürk'ün yaptığı ve söylediklerinin bir tabu gibi değerlendirilmesinin, içerikle ilgili çalışmaların yapılmayışının da önemli payı vardır. Atatürk devrimlerini benimseyenlerde; Atatürk'ün yaptıklarının sınırlarını aşma, sanki Atatürk'ün izinden ayrılma tehlikesi yaratacakmış gibi çekingenlik yaratmıştır (12). Bu yüzden, gelişen ve değişen toplum-

(10) Bilgi edinmek için bkz.: **Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve İcra Planlarında Kültür**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 1982, Ankara

[V. B.Y.K.P., D.P.T. Yay. No: 1664, s. 149-153, 283-284.

V. B.Y.K.P., D.P.T. Yay. No: 1974, s. 147-148.

(11) İNAL CEM AŞKUN, «Atatürk'ün İletişim Devrimi», *Yeni İş Dünyası*, Sayı: 37, İstanbul, 1982, s. 70.

(12) A.g.k., s. 69.

sal yapıyla uyum içinde gelişmesi beklenen Türk dilinde günümüzde de bir kargaşanın sürüp gittiğini ileri sürmek olanaklıdır. Osmanlıcadan kalma, Arap, Fars kökenli sözcükler yaygın biçimde kullanılmakla, ek olarak batılılaşma çabası sonucu batı kökenli sözcüklerin kullanımı da giderek artmaktadır. Dilbilim alanında tutarlı bir politika oluşturacak kurumların çeşitli sebeplerle işlevlerini yerine getirememeleri, kişi ve kurumları kendileri için çözüm aramaya yönettirmektedir (13). Basın kuruluşlarının da sözkonusu boşluktan dolayı hedef kitlelerinin özelliklerine göre farklı yayın dilleri kullandıkları kolayca görülmektedir. Tercüman, Türkiye gibi gazeteler eski Türkçeden esintiler taşıyan bir dil kullanırken; Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Güneş gibi gazetelerin günümüz Türk diline daha yakın sayılabilecek bir dil kullandıkları söylenebilir. Bu tür farklılıkların, Türk dili konusundaki boşlukların politik amaçla istismar edilmesi olarak değerlendirilmesi de olasıdır. Ancak hertürlü olumsuzluğa karşılık toplumumuzda yaşayan ve kullanılan bir Türk dili vardır. Yapılması gereken bu dilin gerçekten yetkili ve sorumlu kurumlar aracılığı ile düzenlenmesini ve yönlendirilmesini sağlamaktır.

Özellikle son yirmi yıl içinde giderek hız kazanan gelişme ve değişme, kültür ortamında önemli kopukluk ve karmaşalara neden olmaktadır. Bu ortam içinde kültürel birlikteliği sağlamak açısından iletişim örgüt ve ortamlarının işlevsel yönde oluşturulmaları oldukça önem kazanmaktadır. Daha önce de sözü edildiği gibi toplumumuz, toplumsal örgütlenme açısından oldukça zayıf ve geri bir düzeydir. Bu durumda, merkezci bir örgütlenme yapısı oluşturulan ve iletişim gereksinimini resmi haberleşme sınırları içinde algılayan Osmanlı yönetiminin de önemli rolü vardır. Osmanlılarda halkın haber gereksinimi için bir düzenleme sözkonusu değildir. Yönetimin halktan beklediği, üretim, vergisi, askerlik gibi yönetim için gerekli hizmetlerdir. Halkın eğitilmesi, bilgilendirilmesi ve belli bir dünya görüşü oluşturma için yönetime düşen görevler tekke, medrese gibi kurumlar eliyle yerine getirilmiştir. Bu yüzden; Osmanlı toplumu, gezmeyen, yabancılarla ilişki kurmayan, kısır bir bilgi çerçevesi içinde kalmış, ülkede, hatta kentte ne olup bittiğinden ha-

(13) Örnek bir uygulama TRT'nin bazı sözcüklere yayın yasağı koymasıdır. Kurum tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından belirlenen (200) ikiyüz sözcüğün kullanımı TRT Genel Müdürlüğü'nün 20.12.1984 tarih (Özel Karar Md.) 565 sayılı yazısı ile yasaklanmıştır.

bersiz bir toplum olarak tanımlanmaktadır (14). Değişen koşullar ve teknoloji günümüzde toplumumuzun görüntüsünü bir hayli değiştirmiş olmakla birlikte, yukarıda belirtilen Osmanlı toplum yapısının özelliklerinin bir kısmı günümüzde de geçerlidir. İletişim; özellikle çağımızın en önemli iletişim olayı olarak nitelenebilecek kitle iletişimi, günümüzde de merkezi yapısını korumaktadır. İletişim örgütlenmelerinin içinde yer almayan halk, iletişimin yalnızca tüketicisi durumundadır. Basın ve yayın kuruluşlarının etkin halkla ilişkiler uygulamalarının olmayışı, gazetelerin okuyucu köşeleri v.b. gibi uygulamalarla yetinmeleri, radyo ve televizyonun posta kutusu ilân ederek dinleyici, izleyici mektupları aracılığıyla halkla ilişki kurma çabaları, merkezci kitle iletişim örgütlenmesini ortaya koyucu uygulamalar olarak yorumlanabilir. Toplumun geniş kesiminin katılımının olmayışı sebebiyle kitle iletişim araçlarının yayın amaç ve politikaları toplumsal yarar sağlama açısından tutarlı biçimde belirlenememektedir. TRT sık sık siyasal iktidarın propaganda aracı olarak suçlanmakta; basın ,magazin yayın anlayışına yöneldiği için yararsız ve işlevsiz anlamına gelen «boyalı basın» tanımlamasıyla eleştirilmektedir. Kültürün sürekliliğini ve kalıcılığını sağlamakta önemli bir yeri bulunan kitap, çeşitli sebeplerle toplumda yaygınlık kazanamamakta, en fazla satabilen kitapların basım sayıları beş-on bini geçememektedir. Toplumumuzda iletişimin bugünkü konumuna gelmesinde teknolojik değişimle kültürel değişim arasındaki önemli hız farkının payı büyüktür. Teknoloji, üretim biçimlerinde önemli değişikliklere yol açarken, geleneksel tarım kültürü özelliklerinin ağır bastığı kültürel değerlerimiz aynı hızla değişmemekte, değişmemektedir. Teknolojinin oluşturduğu yeni değer ve yaşayış kalıplarının geleneksel değerlerle ortak bir kültür tabanında buluşamaması, kültürel yozlaşmaya neden olmakta; birer teknoloji ürünü olan kitle iletişim araçları ise politikasızlık, amaçsızlık sonucu bu yozlaşmaya hizmet eden, hızlandıran unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. TRT tarafından yayını yasaklanan arabesk müziğin günümüzdeki etkinliği ve yaygınlığı yine de kitle iletişim araçları eliyle gerçekleştirilmiştir. Toplumumuzun tabanına yayılmamış örgütlenme yapısı içinde iletişim araçları birer aktarıcı araç kimliğine bürünmüşlerdir. Bu durum Türk toplumunun yönetim kademelerince de bilinmekte ve sorun şöyle tanımlanmaktadır: Toplumun kırsal alanlarında ve gerice yö-

(14) KORKMAZ ALEMDAR, *Haberleşme Tarihi Ders Notları*, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y.O., Ankara, 1990, s. 63.

relerindeki kültür değerlerinde durağanlık yayginken, toplumsal devrimin en üst düzeye çıktığı yörelerde de kültür açısından aktarmacılık, topluma mal edilmeyen yaratıcılık, kültürel değerleri yok eden bir gelişim kendini göstermektedir (15).

Daha öncede sözünü ettiğimiz toplumsal örgütlenme alanlarından birisi de sanatsal örgütlenmelerdir. Toplumumuzdaki sanatsal çabaların yoğunluğuna ve türlerine baktığımızda, sanatsal etkinliklerin bireysel ya da küçük gruplar halinde sürdürüldüğünü görmekteyiz. Bireysel ya da küçük grupsal etkinliklerin dağınıklığı sanat alanında bir amaçsızlığa ve keşmekeşe neden olmaktadır. Burada hemen akla «kim için sanat» gibi klasik ve uzun zamandır tartışılan bir soru gelmektedir. «Sanat sanat içindir», «Sanat toplum içindir» ikileminin çıkmazına düşmeden sanat etkinliklerinin sanattan anlayan toplum üyelerinin sayısının çokluğu oranında nalamlı ve etkili olacağını belirtmek gerekir. Başka deyişle sanatta da toplumsal yarar ilkesi dikkate alınmalıdır. Toplumumuzun geçmişini oluşturan Osmanlı Toplum yapısı içinde dine dayalı bir devlet yapısının oluşundan dolayı bazı sanat alanlarında etkinlikte bulunulması yasaklanmış, devlet desteğinde mimari ve hat sanatları gelişme olanağı bulmuşlardır. Ancak Cumhuriyet yönetimi ile beraber toplumsal yapı kurumları, toplumsal değerler önemli ölçüde değişmiştir. Çağdaş toplumsal yapı ve değerlerle uyuşmayan Osmanlı sanatı günümüzde terk edilmiş ve resmi kültür politikası eliyle müzecilik anlayışı içinde korumaya alınmıştır. Cumhuriyet döneminde Batıya yöneliş, batı sanat anlayışının ülkemize aktarılma çabalarını başlatmış, opera, bale, batı kültürü anlayışı içinde tiyatro gibi sanat türleri toplumumuz kültürüne uyarlanmaya (adepte edilmeye) çalışılmıştır. Devletin doğrudan desteği altında oluşturulan Devlet opera ve balesi, Devlet tiyatroları ne yazık ki yeterince yaygınlaşamamıştır. Yukarıda saydığımız türden sanatsal etkinlikler Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerdeki uygulamalarla sınırlı kalmıştır. Ancak, müzik, sinema gibi toplumun geniş kesimlerine ulaşabilen sanat türleri büyük ölçüde özel girişimci kişi ve kuruluşların elinde kalmış, denetimsizlik, bilgisizlik, hepsinden önemlisi ticari kazanç amaçları nedeniyle niteliksiz, yoz bir kültürün yayıcısı durumuna gelmişlerdir.

(15) Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve İcra Planlarında Kültür*, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 1992, s. 75.

Devletin sanatla ilişkileri ağırlıklı olarak sansür-sanatçı ilişkileri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Sanat, var olan kültürün bir görünümüdür ve bir kültür politikasından yoksun devletin sansür sınırlamaları da daha çok iktidardaki siyasi gücün dünya görüşü paralelinde olmaktadır. Sanatçılar siyasal iktidarların çeşitli baskıları karşısında özgün, yaratıcı ve verimli eserler ortaya koymamaktadır (16). Bu ortamda niteliksiz, yoz eserler piyasaya rahatça hakim olabilmekte, sanatçılar nitelikli eserler verme çabalarından vazgeçmekte, kalitesiz sanatsal üretim ortamlarına uymaya zorlanmaktadır. Böylece her türlü karşı çıkışa rağmen arabesk tür müzik gelişebilmekte, büyük bir pazara sahip olabilmekte, bindokuzyüzyetmişli yılların seks çılgınlığından kurtulabilen sinema, arabesk türün egemenliğine boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Alanda kişisel çabalarla gerçekleştirilen nicelikli filmlerin gösterime çıkması ise önemli zorlukların aşılmasını gerektirmekte, zaman zaman bu zorlukların aşılamaması söz konusu olmaktadır. Sanatın gelişmesi ve uygulamadaki zorlukların giderilmesi yönetim kademelerinde de ele alınan sorunlar arasındadır. Bu konuda çeşitli önlemlerin alınması yıllık kültür planlarında yer almaktadır (17). Ancak günümüze kadar süren uygulamalar bu önlemlerin dileklerinden ileriye gidemediğini göstermektedir.

Kültürel yapının belirleyici unsurlarından biri olarak ele alınması gereken bir başka alan da bilimdir. Bilimden beklenen toplumsal değişim ve kalkınma çabalarına olumlu yönde ışık tutmasıdır. Konuya böyle yaklaşıldığında, bilimin, toplumun derinliklerine nüfus edebilmesi, yani eğitim yoluyla bilimsel düşünce ve davranışın olabildiğince yaygınlık kazanabilmesi çabalarının, hangi durumda olduğunun tartışılması gerekir. Cumhuriyet yönetiminin kuruluşundan sonra, çağdaş bir toplum yaratılması çabalarının, ilk ürünü olarak öğrenimin birleştirilmesi kanunun çıkarıldığı, bilimsel yöntemlerle laik bir eğitim sisteminin yaygınlaştırılmasının amaçlandığı bilinmektedir. Ancak eğitim sistemimiz günümüze kadar bu amaçlara ulaşmayı başaramamıştır. Eğitim kurumlarında insanların hangi amaçlarla eğitileceği, hangi bilgilerle donatılacağı tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Toplumsal gerçeklerle bağdaşmayan eğitim sistemi sebebiyle eğitim toplumdaki işlevselliğini önemli ölçüde yitirmiştir.

(16) Geniş bilgi için bkz.: ANIL ÇEÇEN, *Kültür ve Politika*, İdil Yay., İstanbul, 1984, s. 55.

(17) Bkz. *Kültür ve Turizm Bakanlığı, A.g.k.*, s. 33-75.

Toplumun eğitilmesi sorumluluğunun dışında, ülkemizdeki bilim kurumlarının diğer işlevlerini yerine getirebildiklerini söylemekte olanaklı görülmemektedir. Bilimin odağı konumundaki üniversitelerimize baktığımızda öncelikle bilim adamı yetiştirilmesinin önünde önemli engeller olduğu görülmektedir. Araştırma geliştirme çalışmaları için bütçeden üniversitelere ayrılan pay küçük bir miktardır (18).

Üniversitelerin yeterli ekonomik güce sahip olmamaları, ekonomik gücü olanların bilim adamı olmaya yönelmesine yol açmakta; zeka ve yetenekleriyle bilim adamı niteliklerine sahip olabilecek kişiler, mali imkansızlıklar sebebiyle bu yolu seçememektedirler (19). Ayrıca üniversitedeki mali olanaksızlıklar yetişmiş bilim adamlarının da üniversiteden ayrılarak başka işlere yönelmelerine ya da yurt dışına gitmelerine yol açmaktadır.

Üniversiteleri bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmalarından uzaklaştıran bir diğer unsur da, üniversite eğitime toplumdaki gelen yoğun taleptir. Üniversite eğitimi almak isteyenlerin, varolan kontenjanların çok üzerinde oluşu, üniversite önünde önemli yığılmaya neden olmakta; bu yoğun talebi karşılamak için sürekli kontenjan artıran ve başka çareler arayan üniversiteler, ortaöğretimden sonra devam edilen yüksek meslek okulları kimliğine bürünmektedir.

Toplumumuzun kültürel yapısında buraya kadar saydığımız tanımlayıcı, belirleyici unsurların hepsi ile iç içe olan bir başka belirleyici unsur da teknolojidir. Teknik ve teknik gelişme bağımsız bir güç ve herşeyden önce başlıbaşına bir amaç değil, bir bütün olan toplumsal yaşantıya ve gelişmeye yardımcı bir araçtır. Bu nedenle geliştirilmiş ileri bir teknik, yerinde ve uyumlu bir biçimde kullanılırsa yararlı olabilir ve aksi durumda yarar yerine zarar sağlaması kaçınılmazdır. Ülkemizdeki teknolojik gelişmeye baktığımızda, ekonomimizin gereksindiği teknolojinin transfer yoluyla karşılandığı görülmektedir (20). Bu yüzden teknolojinin diğer kültür unsurlarıyla olan ilişkisi rastlantısal istenmeyen, beklenmeyen kültürel gelişmeleri ortaya çıkarmaktadır. Örnekle açıklarsak; batı uygarlığının ürünü olan kamyonları alıp önlerine ve içlerine «Maşa-

(18) Bkz. IV B.Y.K.P., D.P.T. Yay. No: 1884, s. 48.

(19) ADİL İZVEREN, *Toplumsal Törebilim*, A.İ.T.İ.A. Yay. No: 130, Ankara, 1980, s. 147-148.

(20) IV B.Y.K.P., s. 49.

allah» yazıp «Bismillahirrahmanirrahim» asarak, gerekli eğitimden geçmemiş sürücülerin eline verince bu ulaşım araçları, ölüm araçları niteliğine bürünmektedir (21).

Hızlı nüfus artışının yanısıra teknoloji ile ortaya çıkan otomasyon, işsizliği kömüklemekte, sanayileşme kente göçü hızlandırmakta, teknolojinin gereksinimlerine uymayan eğitim politikaları ve uygulamaları vasıfsız, eleman sayısını giderek artırmaktadır. Bütün bu olumsuzluklar düzensiz kentleşmeyi, kültürel yozlaşmayı ve kültürel değerlerdeki aşınmayı hızlandırıcı etkenler olmaktadır. Öte yandan, yine birer teknoloji ürünü olan kitle iletişim araçları teknolojinin ürettiği tüketim amallarını pazarlaması ve sistemin kendini yeniden üretmesi amacıyla kullanılmakta, teknolojinin kendisi ve ürettikleri toplum üyelerine, yabancı oldukları bir yaşantı biçimini ve kültürünü aşılamaktadır. Hangi teknolojinin ve hangi ürünün kullanılmasının gerektiği tartışma konusu olmaktan çıkmakta, insanlar düzgün bir Türkdili öğrenmeden yabancı dil öğrenmeye, kullanım alanı henüz çok kısıtlı olmasına karşın bilgisayar kurslarına devam etmeye çalışmaktadır. Öyle ki bu tüketici kültür ortamına resmi kurumlar bile uymaktadır. Gerekli ve nitelikli bir eğitim sistemi oluşturmak gibiönemli bir eğitim sorunu çözüm beklerken okullara hazırlıksız ve alt yapısız bir girişimle bilgisayar konulması planlanabilmektedir. Teknoloji ve kültürel yapı etkileşimi konusunun çerçevesini daha da genişletmek ve örneklen-dirmek olasıdır. Ancak bu konuda öz olarak batı toplum yapısının ve kültürünün idealize edilmesi sonucu toplumsal yapının ve kültür değerlerinin dikkate alınmadığı bir aktarmacılık politikasının kültürel çelişkilere neden olduğu; uygulamada bir tüketim ve savurganlık eğilimini görüklelediği savunulabilir.

Kısa başlıklar altında ortaya koymaya çalıştığımız kültürel yapımızın toplumsal kişilik edinme çabasındaki toplumumuz üyelerine yaptığı etkileri de şöyle özetlemek olasıdır. Çalışan kesimin büyük çoğunluğu ücret karşılığı geçimini sağlamaktadır. Gelir dağılımına bakıldığında en düşük payın çalışan kesime düştüğü görülmektedir. Bu çelişkili durumda tüketim isteği uyandırılmış ancak ekonomik engeller sebebiyle tüketemeyen toplum üyeleri piyango, lotaryacılık gibi gerçekçi olmayan çözümlere bel bağlamışlardır. Devlet eliyle de sürdürülen (milli piyango, spor-toto, spor-loto) lo-

(21) EMRE KONGAR, *Kültür Üzerine*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984, s. 34.

taryacılık, birer teknoloji ürünü olan kitle iletişim araçları eliyle körüklenmekte, lotaryacılaşan toplumumuz üyelerinin çalışarak bir yerlere gelme, başarıma inançları körelmektedir. Güvensiz, ihmalcı, kurnazlığa, köşe dönücülüğe yönelmiş toplumsal kişilik özellikleri yaygınlık kazanmaktadır (22). Rüşvet, sahtekarlık, dolandırıcılık gibi toplumsal sorunlar giderek büyümekte ve kanıksanmaktadır.

Bilim kurumlarının toplum hayatına etkin biçimde girememiş olmaları toplumda gelenekçi, manevi kültür öğelerinin yoğun olarak sürmesine neden olmaktadır. İnsanlar sağlık sorunlarını halletmek için doktora gitmeyi öğrenmişlerdir, ancak kent ortamında bile varlıklarını sürdürebilen kırık-çıkıkçılar, üfürükçüler toplumun yaşam felsefesinde bilimden başka unsurlarında varlığını kanıtlamaktadırlar.

Devlet desteğinde oluşturulan bale, opera, tiyatro gibi kurumlar gerek yeterince yaygın olmadığından, gerek toplumun geniş kesimlerinin kültürü içinde yer almadığından elit tabakanın sanat anlayış ve zevklerine seslenebilmektedir. Toplumda yaygın kabul görev ve geniş kesimlere ulaşılabilen müzik, sinema gibi sanat dalları desteksizlik, başıboşluk ve denetimsizlik sebebiyle yoz kültürel oluşumlarının önemli sebeplerinden olmaktadır.

Özellikle son yıllarda ortaya çıkan hızlı gelişme ve yoğun kültürel değişim, kültür sürecinin olağan hızını değiştirmiş ve toplumun bu değişimi özümleyememiş olması kültürel bütünlüğü bozmuştur. Oluşan kültürel yapı içinde eski ve yeni değerler iç içe yaşamaya başlamışlar, kültür sisteminin iç tutarlılığını yitirmesini kültürel dağılma ve yozlaşma sorunlarını gündeme getirmiştir. Bu kültürel yapı içinde toplum üyelerinin herbiri, yaşantı biçimine göre kendini doğulu ya da batılı kabul etmekte, bir kısmı kırsal kesim kültürünün gereklerini yerine getirmeye çabalarken kent bölgesi insanları sanayi toplumunun üyesi bireyler olma yolunda toplumsal kişilik oluşturmaya çalışmaktadırlar. Toplumda azımsanamayacak bir kitleninse kır ve kent kültürü arasında bocaladığı, arabesk kültür olarak adlandırılan kır-kent karışımı bir kültür sentezi içinde toplumsal kişilik edinme çabalarını sürdürdükleri görülmektedir.

(22) Geniş bilgi için bkz: Mahmut TEZCAN, *Türklerle İlgili Stereotipler ve Türk Değerleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yay. No: 44, Ankara, 1974, s. 105-122.

ÜNİVERSİTE ve TOPLUMSAL ORTAMI :

Bilim, uluslaşma sürecine girebilmiş toplumların hepsinde görülen, toplumsal ve kültürel yapıyı etkileyen, önemli bir kurumdur. Tekelci bir yaklaşımla toplum içindeki tüm bilimsel araştırma, geliştirme ve eğitim etkinliklerini kendisine maletmemekle birlikte; ilgi alanını ve kuruluş amaçlarını doğrudan bilime dayanan üniversiteleri, bilimin yapıldığı geliştirildiği merkez kuruluşlar olarak tanımlamak olasıdır.

Bilim kurumları olarak üniversiteler, Yunan ve Roma öğretim felsefelerine kadar uzanan, derin bir tarihsel geçmişe sahiptirler (23). Bilimsel çalışmalar ve örgütlenmeler, endüstri devrimi öncesinde, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi dini kurum ve yapılar içinde sürmüştür. Günümüz üniversite anlayışının ve kurumlarının temelleri, endüstri devrimini gerçekleştiren Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerce atılmıştır (24). Bilimin ve teknolojinin toplumsal kültürel hayatta giderek ağırlık hazanmasıyla üniversiteler gelişmiş ve çağımızda; başlangıçta da belirttiğimiz gibi-tüm toplumlar da yerlerini almışlardır.

Günümüz toplumlarında üniversitelerin toplumsal ortam içindeki yerlerinin en önemli belirleyicisi toplumsal gereksinimlerdir. Burada toplumsal gereksinimden anlaşılması gereken; toplumun sosyo-ekonomik durumu ve bağlı bulunduğu değerler sistemidir. Gelişmişlik düzeylerinin farklılıkları ve toplumdan topluma çeşitlilik gösteren değerler, toplumların gereksinimlerini de farklı kılmaktadır. Tüm farklılıklara karşılık hemen her toplumda görülen ortak özellik; gelişim ve nüfus artışı gibi nedenlerle açıklanabilecek toplumsal gereksinimlerin yoğun artışıdır. Gelişmişlik ülkelere oranla her alanda geri kalmış, aradaki uçurumu kapatma telaşındaki azgelişmiş toplumlarda; çağdaş toplum olabilme yönünde hızlı değişim ve gelişim isteği daha da yoğun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden artan toplumsal gereksinimlerin hızla karşılanması beklenmektedir. Zaman zaman hızlı bir değişim sağlamak için, çabuk ve kökten değişimlere, gerekirse kuvvet kullanarak, tahrip ederek, engelleri ortadan kaldırma çabalarına yönelinmektedir (25). Hızlı

(23) HENRI JANNE, Üniversite ve Çağdaş Toplumun İhtiyaçları, (Çev.: BEDRİ KARAFAKİROĞLU) Uluslararası Üniversiteler Birliği Yay: No: 10, İstanbul, 1973, s. 5.

(24) A.g.k., s. 6-11.

(25) A.g.k., s. XVII.

bir değişim ve toplumsal gereksinimlerin karşılanması isteği yönünde, birer toplumsal kurum olan üniversitelerden; bugün biraz daha artan sayıdaki toplum üyelerini beklentiler doğrultusunda eğitmeleri; konuların yoğunlaşmasına, uzmanlık yönünde derinleşmesine, üstelik bilim alanlarının giderek çeşitlenmesine rağmen, bilimin gelişmesinde birinci planda yer almaları; diğer toplumsal kurum ve kuruluşların gelişmesine, başka değişle toplumsal gelişmeye destek olmaları, yön vermeleri beklenmektedir.

Böylesine çok yönlü işlevleri yüklenmesi istenen üniversitenin, kendisinden beklenenleri yerine getirebilmesi için aşması gereken sorunlarsa bir hayli fazladır. Bu sorunlardan bir bölümü ekonomik yetersizlikler, gerekli altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, yeterli sayıda öğretim üyesinin olmayışı, fazla sayıda öğrencinin eğitim isteğinde bulunması gibi herkesçe bilinen sorunlardır. Üniversitenin, yukarıda saydığımız sorunlar kadar gündeme gelmeyen, ancak en az onlar kadar, belki de daha önemli bir sorunu, toplumsal yapıdaki konumunun ne olması gerektiğidir. Bilindiği gibi toplumlarda genel olarak kurulu düzenin korunması yönünde bir eğilim vardır. Toplumdaki değişim hızını etkileyen denetleyen pek çok unsur vardır. Toplumsal kültürel yapıyı ortaya koyan unsurlar olarak önceki bölümlerde değindiğimiz bu unsurların, hepsinin değişimi kabullenir duruma gelmeleri, değişim açısından gereklidir. Oysa üniversitenin değişim gerekliliğinin tek dayanağı bilimdir. Bilimin, dolayısıyla üniversitenin değişim hızı, toplumsal değişim hızından daha dinamik bir yapıya sahiptir. Bu durumda üniversite, toplumsal düzenin savunucusu mu olmalıdır, yoksa bilimin gerektirdiği yönde değişme ilkelerini, gerekliliğini ortaya koyarak toplumun eleştirmeli ve böylece toplumla çatışmalı mıdır? Toplum ve üniversite arasında yukarıdaki türden çatışmaların ortaya çıkması ile üniversitelerin baskı altına alınmaması amacıyla; demokratik yönetimlerin egemen olduğu toplumlarda üniversitelere özerklik tanınmıştır. Ancak uygulamada özerkliğin çözüm olmadığı -en azından ülkemizde- birtakım sorunların özerklikle ortaya çıktığı gözlenmiştir. 1960'lı yıllarda Avrupa'da, 1970'li yıllarda ülkemizde, üniversite özerkliğinin, bilimin özgürce yapılması amacıyla saptırıldığı, üniversitenin çeşitli baskı gruplarında toplumsal yapıya karşı başlatılan birenışlerin merkezi durumuna getirildiği görülmüştür.

Ülkemizdeki üniversitelerin toplumsal ortam içindeki konumlarına ve yüklendikleri işlevlere bakıldığında, genel olarak tüm üni-

versitelerin karşılaştığı sorunları bünyesinde taşıdığı, ek olarak toplum yapısı ve kültürel niteliklerin yarattığı özgün sorunlarla uğraştığı görülmektedir. Üniversitelerimizin toplumsal ortamını değerlendirmek için öncelikle, üniversitenin tarihsel gelişimine değinmek gerekmektedir. Toplumumuzda üniversite kurumunun varlığının temelleri Osmanlıların son dönemlerine kadar uzanmaktadır (26). Cumhuriyet döneminde «bilimsel özerk» bir yapı içinde katılan üniversite, kendisinden beklenen toplumsal gelişme ve değişmeyi yönlendirme çabalarına yeterince katılmadığı gerekçesi ile 1933 yılında bir müdahaleye uğramış, 1946 yılında çıkartılan Türk Üniversiteler kanunu ile özerkliğe kavuşturulmuştur (27). 1970'li yıllarda üniversiteye olan talebin giderek yoğunlaşması akademi ve üniversitelerin hızla büyümelerine, artan eğitim talebini karşılama çabalarına yönelmelerine yol açmıştır. Bu yöneliş, ülkenin insan gücü gereksinimleri açısından tutarsız, kurumlararası dağılım açısından dengesiz bir yüksek öğrenim ortamı görüntüsü yaratmıştır (28). Bu durumun başlıca sebebi, ortaöğrenim aşamasında çözülmesi gereken meslek elemanı yetiştirme görevinin üniversitelere aktarılmış olmasıdır. Öğrencilerin yoğun yüksek öğrenim talebinin ardında iyi bir eğitim ve diploma alarak, üst düzey gelir gruplarında yer alma isteği vardır. Oysa üniversiteler genellikle soyut nitelikte, daha uzun bir öğrenim veren, ya da sınırlı bazı mesleklere hazırlayan bilim dalları ekseninde kabul edilmektedir (29).

Bu gelişme karşısında:

- a) Üniversitelerimiz düşük eğitim standardında öğrenim sağlayan meslek yüksek okullarına dönüşmüşlerdir.
- b) Toplumda, üniversite eğitimi almanın üstün bir statü ve gelir düzeyi sağlayacağına olan inanç sürmektedir. Üniversite kapısındaki yığılmanın her yıl artmakta oluşu bu inancın somut bir göstergesidir. Ayrıca orta öğrenim aşamasında meslek edinemeyen öğrencilerin, üniversiteye yönelmekten başka şansları da yok gibidir.

(26) Üniversitenin tarihsel gelişim süreci için bkz. H. ALİ KOÇER, *Türk Üniversitelerinde Örgütsel Gelişme*, *Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Eğ. Fak. Yay. No: 80, Ankara, 1979, s. 3-34.

(27) A.g.k., s. 21-25.

(28) IV B.Y.K.P., D.P.T. Yay. No: 1664, s. 449.

(29) AYSEL EKŞİ, *Gençlerimiz ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi, Yay. No: 2790, İstanbul, 1982, s. 337.

- c) Düşük eğitim standardıyla diploma alıp, üniversite mezunu olanlar, diplomalı işsiz durumuna düşmekte; ya da üniversite mezunu olmanın gerekmediği, düşük nitelikli işlerde çalışmak durumunda kalabilmektedirler.
- d) Yoğun eğitim talebi, üniversitenin bilimsel araştırma ve çalışmalar yapmasını engelleyici bir faktör olmaktadır.

Günümüzde üniversitelerin içinde bulunduğu durum; toplumsal ihtiyaç açısından üniversitelerden beklenen en önemli hizmetin yüksek öğrenim talebini karşılaması olduğu görülmektedir. Üniversitelerin çeşitli sınırlayıcı nedenlerle bu hizmeti yeterince yerine getiremedikleri gibi, diğer üniversite etkinliklerine de yeterince eğilemedikleri, en azından toplumun üniversiteden bu yönde beklentilerinin pek az olduğu savunulabilir.

12 Eylül 1980 öncesi, anarşi ortamının merkezine çekilen üniversitelerimiz, günümüzde bu görünümünden kurtulmuşlar, eğitim ve öğretim etkinliklerine yönelebilmişlerdir. Görünüşte devlet kurumları üniversiteden danışmalar istemekte, özel sektör, onlardan yararlanmakta, yargı organları hukuk fakültelerinin içtihatlarına başvurmakta, siyasiler onları aralarına almak istemektedirler (30). Ancak kendi sorunlarına çözüm arayan üniversitenin eğitim öğretim etkinlikleri dışında toplumsal ortama yeterince katılabildiğini söylemek pek olanaklı görülmemektedir.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLİĞİ ve TOPLUMSAL KİŞİLİK

Yüksek öğrenim gençliği, gençlik kesimleri içinde en fazla yatırım yapılan kesim olarak tanımlanabilir. Yüksek öğrenim öğrencisi, yaşamının bu döneminde; kendi kişiliğini ve kimliğini bulmaya, yaşamın anlamını algılayıp yorumlamada, çok çeşitli yaklaşımların sunulduğu akademik bir çevrede yaşamaktadır. Üniversite, kişilik gelişiminin büyük ölçüde biçimlendiği, yetişkinlik modelinin kurulduğu bir geçiş dönemi olarak da nitelenebilir. Ancak üniversite ortamında geliştirilen kişiliğin, daha önceki toplumsal çevre içinde geliştirilen kişiliğin üzerinde oluşturulduğu, başka deyişle üniversite öncesine dayanan bir temelinin olduğu hatırlanmalıdır.

(30) İLBER ORTAYLI, *Gelenekten Geleceğe*, Hil yay., İstanbul, 1982, s. 31.

Bir yaklaşıma göre, bireyin kendisini gerçekleştirmesinin göstergeleri (31);

- a) Gerçeği algılayabilmesi
- b) Kendi dışındaki sorunlara dönük olabilmesi
- c) Yeteneklerini geliştirmesi
- d) Yeni yaşantılara açık olabilmesi
- e) Kendini tanımasıdır.

Yukarıda sayılan niteliklere sahip bir kişilik geliştirmek için gerekli ilk ön koşul, kuşkusuz iyi bir eğitim almaktır. Eğitim sistemimize bakıldığında, daha önce de sözü edildiği gibi, ezbere dayalı, işlevsiz bir eğitim uygulamasının sürdürüldüğü görülmektedir. Oysa eğitimde temel amaç öğretilenlerin en iyi şekilde nasıl kullanılabileceğini, nasıl işe yarayabileceğini aktarmak olmalıdır. Gerçeğin algılanabilmesi için öğrenciye, her sorunun nedeni ile sonucunu ayırtedebilme ve birbiriyle anlamlı ilişkiler üzerinde düşünme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Böyle bir yaklaşımdan yoksun bir eğitim sistemiyle yetiştirilen öğrenciler için, bir araştırmacının dediği gibi; ders çalışmak zevksiz bir yük olarak görülmekte, geçilen her sınıf ve alınan her diplomadan sonra bir daha hiç kimsenin canı bir kitap açıp okumak istememekte, sonuçta genel kültürden yoksun ve tek yönlü «diplomalı-okumazların» sayısı ülkemizde giderek her yıl artmaktadır (32).

Araştırmacı, çok yönlü kişilik özelliklerinin geliştirilemediği eğitim sistemimizin yansısı üniversiteye gelen öğrenciler arasında, üniversiteye girebilme, bir yer kapma telaşından kaynaklanan, kişisel yetenek ve ilgi duydukları alanların dışındaki bölümlerde eğitim görme sorunu vardır. Girebildiği bölümde öğrenim gören öğrenciler alana uyum sağlamakta güçlüklerle karşılaşmakta, alanında eğitim görenlerse kendi iş sahalarının daha önce gelenler tarafından doldurulması yüzünden yükselme şansına sahip olamama gibi bir durumla karşılaşabilmektedirler (33). Bu sorunların temelinde üniversitelerde oluşturulan istihdam fazlası kontenjanlar vardır. Sırf diploma için yüksek öğrenime gelen gençler işsiz kalma

(31) HÜLYA GÖKMEN, AYTAÇ AÇIKALIN, NUR KOYUNCU, ZUHAL SAYDAR, Yükseköğrenim öğrencilerinin serbest zaman etkinlikleri kendilerini gerçekleştirme düzeyleri, Milli Eğ. Gençlik ve Spor B. Yay., No: 458/34, Ankara, 1985, s. 82.

(32) EKŞİ, s. 362.

(33) A.g.k., s. 114.

korkusu içinde geleceğe güvensizlikle bakmakta, kendi sorunlarının çözümünü, yeni ve değişik düzeylerde aramaktadırlar (34). Eski kuşakların iyi aktaramadığı değerler, üniversitelerin hızla gelişen yurt ve dünya olaylarını yakından izleyememeleri, her türlü konunun ve sorunun üniversite kürsülerinde yeterince ele alınıp tartışılmaması, öğrenciye aktarılmaması, yeni değerler arayan genci bunaltmaktadır (35). Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz, toplumsal kişilik oluşturma çabalarına üniversite ortamının yaptığı etkilerin yanısıra, üniversite aşamasında da varlığını sürdüren geçmişe dayalı kişilik özelliklerinin payına da değinmek gerekir. Yapılan bir araştırmaya göre; üniversitelerin ileri sınıflarında bile gençlerin kendi gelecekleri konusunda belli bir planlarının, hazırlıklarının olmadığı gözlenmiştir (36). Bu olumsuz durumun tek nedeni olarak üniversite ortamında öğrenciye sunulan olanakların ve yönlendirme çabalarının yetersizliği gibi bir gerekçe gösterilemez. Öğrencinin üniversite öncesi geliştirdiği kişilik yapısını etkileyen toplumsal çevre, aile, çocuk yetiştirme düzenimiz gibi unsurlar da bu durumun belirleyicisi olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda öğrenimin bağımsız kişilik geliştirmede payının olduğu ortaya çıkarılmıştır ve bu payın bir kısmı üniversitelerimize aittir (37).

Üniversite ortamında olumlu kişilik geliştiren öğrenciler de kuşkusuz vardır. Ancak bu öğrenciler üniversite öncesinde de olumlu kişilik geliştirebilme ortamı bulabilmiş olanlardır. Ekonomik ve eğitim düzeyi yüksek ailelerden gelen çocukların çevre ve aile desteği ile olumsuz koşullardan en az düzeyde etkilenmelerin mümkün olabilir. Oysa gerek öğrencilere uyguladığımız anket sonuçları, gerek büyük örneklemli araştırmaların verileri, üniversite öğrencilerinin ailelerinin eğitim düzeylerinin özellikle anneler açısından öğrenciye oranla daha düşük olduğunu göstermektedir (38). Bu durumda öğrencilerin olumlu toplumsal kişilik geliştirebilmeleri için üniversitelerimize önemli görevler düşmektedir.

(34) ÖZCAN KÖKNEL, *Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s.64.

(35) A.g.k.,

(36) EKŞİ, s. 151.

(37) NİHAT NİRUN (Editör), *12-24 Yaş Gençlerin Sosyo-ekonomik Sorunları*, (ÖZKAN ÜNVER, BARLAS TOLAN, İŞİL AKBULUT, CAVİT DAĞDAŞ) M. E.G.S.B. Gençlik hizmetleri ve Faaliyetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1986, s. 361.

(38) HÜLYA GÖKMEN ve diğorleri, *Yükseköğrenim öğrencilerinin serbest zaman etkinlikleri ve kendilerini gerçekleştirme düzeyleri*, M.E.G.S.B. yay. No: 456/32. Ankara, 1986, s. 38.

Bu konuda üniversitelerin üzerine düşen görevlerin tartışılmasından önce toplumsal ortamın olumlu toplumsal kişilik geliştirmeye elverişli duruma getirilmesinin gerekliliğini vurgulamak bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır. Öğrenciler üniversiteye gelmeden önce, ilk ve ortaöğretim düzeyinde, olumlu toplumsal kişilik geliştirmeye yatkın bir eğitim düzeneğinden geçirilmelidirler. Bu amaçla yararsız bilgi ve ezbere dayalı milli eğitim politikası gözden geçirilerek işlevsel bir eğitim politikasına dönüştürülmelidir. Öğretim herşeyden önce öğrenme ve düşünme yeteneğini geliştirmeyi hedef almalıdır. Çağımızın hızla gelişen ve değişen toplumsal ortamlarında edinilen birtakım bilgi ve niteliklerin oluşturduğu dağarcık, toplandıktan kısa bir süre sonra eksik, belki de yararsız hale gelebilmektedir.

Gelişmiş batı toplumlarında üniversite anlayışının daha felsefik ve kuramsal bir temele dayandığı; araştırma, inceleme etkinliklerinin yoğunlukta olduğu bilinmektedir. Ülkümüzde de böyle bir yöneliş amacıyla üniversiteye olan kitlesel yönelimlerin önünün alınması ve üniversitede kişisel yöneltim olanaklarının artırılması gerekmektedir.

Öğrencilerin ilk ve orta öğretimde olduğu gibi yalnızca derse girmesi ve ders sonrası kurumu terketmesi bilimsel, etkin üniversite anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Üniversite; öğrencilerine bilimsel, çağdaş, insancıl bir yaşam tarzını benimsetecek düzenlemelere gitmek zorundadır. Öğrencinin olumlu toplumsal kişilik gelişmesini olanaklı kılacak etkinlikleri gerçekleştirmek üniversitenin görevi olmalıdır. Günümüzdeki uygulamada görülen, belli bir alanda uzmanlaştırma ya da meslek sahibi yapma uğraşısı üniversitenin temel amacı olmamalıdır. Bu amaç belki meslek yüksekokullarının hatta daha da geriye giderek ortaöğrenimin hedefleri içinde yer almalıdır.

Sözünü ettiğimiz üniversite ortamının gerçekleşmesi, üniversitenin gereksinim duyduğu desteklerin sağlanması ve daha önce değindiğimiz sorunlarının giderilmesi ile mümkün olabilecektir. Üniversite kendisine olan talepleri karşılamak için devletin (hükümetin) desteğine gereksinim duymaktadır. Bu durumda demokratik toplumlar isteklerini üniversiteye yapmakla birlikte sonuç olarak (kendilerini yönettikleri görüşünden hareketle) üniversiteye yaptıkları destekler boyutunda taleplerinin ne ölçüde karşılanacağını yanıtını da kendileri vermiş olmaktadırlar.